

„LA IZVOARELE IMAGINAȚIEI CREATOARE”

**Studii și evocări în onoarea
profesorului Mircea Borcilă**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**Editori:
Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop**

Argonaut & Eikon

Seria: PHILOGIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA izvoarele imaginației creatoare : studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă / editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop. – Cluj-Napoca : Argonaut, – București : Eikon , 2022. –

Bibliogr.

ISBN 978-606-085-113-4

ISBN 978-606-49-0753-0

I. Faur, Elena

II. Feurdean, Diana

III. Pop, Iulia

IV. Borcilă, Mircea (despre)

082.2(Borcilă,M.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOI: 10.26424/978-606-085-113-4

© Autorii își asumă răspunderea pentru ideile exprimate în materialele publicate./ The authors assume all the responsibility for the ideas expressed in the published materials.

Editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Tehnoredactare și copertă: Ioachim Gherman

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
Mircea Borcilă – Un promotor ilustru al științelor culturii.....	21
Mircea Borcilă – Activitate științifică și editorială	41
REVERBERAȚII	63
Iulian Boldea Sub zodia integralismului.....	65
Sanda Cordoș Schiță de portret în mișcare	72
Alin-Mihai Gherman Trei cuvinte rare	75
Ion Istrate Cum l-am cunoscut pe Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Corespondența dintre Mircea Borcilă și Eugeniu Coșeriu	83
TEORIA ȘI FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	121
Mircea Flonta Abordarea naturalistă și abordarea istoric-culturală a cercetării limbajului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu	123
Jesús Martínez del Castillo La filosofía hecha lingüística	145

CUPRINS

Dumitru-Cornel Vîlcu Sensul celor patru – o conversație imaginară despre poezie (și înțelegerea omului in-actual)	169
Floarea Vîrban Lingvistica [integrală] – știință eidetică?	206
HERMENEUTICĂ ȘI SEMIOTICĂ	227
Lucia Cifor Statutul și identitatea hermeneuticii literare	229
Aurel Codoban Trei întâlniri teoretice cu poeticianul Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Semiotica cognitivă și lingvistica cognitivă	277
LINGVISTICĂ, PRAGMATICĂ ȘI POETICĂ	315
Maria Aldea Termeni de gramatică. O abordare lexicografică	317
Iulia Bobăilă La metáfora científica y la anulación de la incongruencia. Implicaciones traductológicas	333
Oana Boc Poezia lui Gherasim Luca – armonia unei lumi dizarmonice. O abordare funcțional-tipologică	344
Eugenia Bojoga Dezbaterea limbă română sau „moldovenească” în spațiul online rusesc	364

CUPRINS

Pompiliu Crăciunescu O tainică relianță: poetician – poet	396
Daniela Filip La nature sémantique de l'ironie textuelle. Une approche de la perspective de l'intégralisme linguistique	407
Rodica Frențiu Tipologia textuală și discursul hagiografic	423
George Dan Istrate Metafora în terminologia artelor vizuale în română și italiană.....	441
Mariana Istrate Substitute stereotipice ale coronimelor în limbajul publicitar al turismului	454
Victoria Jumbei Configurații semantice cognitive în <i>Povestea lui Harap-Alb</i> de Ion Creangă	469
Mihai Lisei Cuvântul scris și fotografia în reportajul de ziar. Modalități de analiză	480
Rodica Marian Subiectul absolut al artei și alteritatea creatoare	498
Ion Mării Note lexicografice	513
Nicoleta Neșu Câteva observații legate de rolul profesorului-vorbitor de limbă maternă în traducerea pedagogică utilizată în predarea limbilor străine.....	533
Cristian Pașcalău Modul orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. O abordare în lumina poeziei antropologice.....	543

CUPRINS

Iulia Pop Prolog de Nichifor Crainic. O lectură în cheie „semantic-logică” (Revelații la cursul de poetică)	569
Liana Pop Parcours métaphoriques: de l’écrit à l’oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică O privire, din perspectiva lingvisticii coșeriene, asupra vocabularului religios reflectat în dicționarele generale de limbă	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua’s Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă Desemnarea metaforică a <i>vieții</i> în limba română	641
Cristina Varga Metaforele conceptuale ale socializării online în limba română	669
Dina Vîlcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689
INTERFERENȚE CULTURALE	709
Doru Radosav Cărțile sfinte și retorica sentimentului religios	711
Ion Taloș Despre întâlnirile dintre culturi și efectele lor	720

CUPRINS

Rudolf Windisch Mircea Borcilă macht Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca bekannt	725
FOTOGRAFII.....	745
LISTA CONTRIBUTORILOR	759
TABULA GRATULATORIA.....	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	17
Mircea Borcilă – An Illustrious Promoter of Cultural Sciences	21
Mircea Borcilă – Scientific and Editorial Activity	41
REVERBERATIONS	63
Iulian Boldea Under the Sign of Integralism	65
Sanda Cordoș A Portrait Sketch in Motion	72
Alin-Mihai Gherman Three Rare Words	75
Ion Istrate How I Met Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Correspondence Between Mircea Borcilă and Eugenio Coseriu	83
THEORY AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE	121
Mircea Flonta The Naturalistic Approach and the Historical-Cultural Approach to Language Research According to Eugenio Coseriu	123
Jesús Martínez del Castillo Philosophy Made Linguistics	145

TABLE OF CONTENTS

Dumitru-Cornel Vâlcu <i>The Sense of Four – An Imaginary Conversation on Poetry (and the Understanding of the In-actual Man)</i>	169
Floarea Vîrban [Integral] Linguistics – an Eidetic Science?	206
HERMENEUTICS AND SEMIOTICS	227
Lucia Cifor The Status and Identity of Literary Hermeneutics	229
Aurel Codoban Three Theoretical Encounters With the Poetician Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Cognitive Linguistics and Cognitive Semiotics	277
LINGUISTICS, PRAGMATICS, AND POETICS	315
Maria Aldea Grammar Terms. A Lexicographical Approach	317
Iulia Bobăilă The Scientific Metaphor and the Cancellation of Incongruency. Translation Implications	333
Oana Boc The Poetry of Gherasim Luca – The Harmony of a Disharmonious World. A Functional-Typological Approach	344

TABLE OF CONTENTS

Eugenia Bojoga The Romanian vs. "Moldovan" Language Debate in the Russian Online Space	364
Pompiliu Crăciunescu A Mysterious Reliance: Poetician–Poet	396
Daniela Filip On the Semantic Nature of Textual Irony. An Approach in the Light of Linguistic Integralism	407
Rodica Frentiu Textual Typology and the Hagiographic Discourse	423
George Dan Istrate Metaphor in the Terminology of the Visual Arts in Romanian and Italian	441
Mariana Istrate Stereotyped Substitutes of Coronyms in the Language of Tourist Advertising	454
Victoria Jumbei Semantic-Cognitive Configurations in <i>Povestea lui Harap-Alb</i> by Ion Creangă	469
Mihai Lisei The Written Word and the Photo in the Newspaper Report. Possibilities of Analysis	480
Rodica Marian The Absolute Subject of Art and the Creative Alterity	498
Ion Mării Lexicographical Notes	513
Nicoleta Neșu Some Observations Regarding the Role of the Native Speaker Teacher in Pedagogical Translation Used in Foreign Language Teaching	533

TABLE OF CONTENTS

Cristian Pașcalău The Orfic Mode in the Poetry of Teofil Răchiteanu. An Approach in the Light of Anthropological Poetics	543
Iulia Pop “Prolog” by Nichifor Crainic. A Key Reading in Logical Semantics (Revelations in the Poetics Course)	569
Liana Pop Metaphorical Pathways: From Writing to Oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică Some Remarks on E. Coseriu's Structural Semantics and its Relevance for Lexicographic Definitions	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc <small>BCU Cluj / Central University Library Cluj</small> The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua's Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă The Metaphorical Designation of <i>Life</i> in the Romanian Language	641
Cristina Varga Conceptual Metaphors of Online Socialization in Romanian	669
Dina Vilcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689

TABLE OF CONTENTS

CULTURAL INTERFERENCES	709
Doru Radosav	
The Holy Books and the Rhetoric of Religious Feeling	711
Ion Talos	
On the Encounters Between Cultures and Their Effects	720
Rudolf Windisch	
Mircea Borcilă Makes Known	
Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca	725
PHOTOS	745
THE LIST OF CONTRIBUTORS	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MARIA ȘTEFĂNESCU¹
MIRCEA MINICĂ²

O PRIVIRE, DIN PERSPECTIVA LINGVISTICII COȘERIENE, ASUPRA VOCABULARULUI RELIGIOS REFLECTAT ÎN DICȚIONARELE GENERALE DE LIMBĂ

Interesul pentru terminologiile specializate, studiate prin raportare la limbajul general, a crescut semnificativ în ultimele decenii cadrul teoretic pe care îl adoptă cercetătorii influențând, firește, modalitatea de înțelegere a problemei. În cele ce urmează, ne propunem mai întâi ca, pornind de la distincția stabilită de E. Coșeriu între terminologii și limbajul non-terminologic – cu precizările și detalierile teoretice aferente – să argumentăm și să ilustrăm prin câteva exemple faptul că vocabularul creștin ortodox din limba română poate fi privit ca reprezentând o terminologie în sens coșerian³, urmând ca, apoi, să propunem spre analiză ipoteza că, în munca lexicografică, recursul la „câmpuri semantice” asociate terminologiilor, gândite prin analogie cu „câmpurile lexicale” coșeriene, nu ar fi lipsit de utilitate practică.

În studiul intitulat *Limba și politică*, Coșeriu oferă un exemplu de lexic specializat, anume lexicul politic, în cazul căruia, lingvistul afirmă:

Este vorba, pur și simplu, de terminologia referitoare la noțiunile și instituțiile politice, terminologie în parte specifică fiecărei țări, de acord cu instituțiile respective și care conține termeni ca: *democrație, liberalism, socialism, constituție, partid, regim, guvern, parlament, adunare, revoluție* etc. și, bineînțeles, *stat și politică*. Din punct de vedere lingvistic, această terminologie nu prezintă practic nimic ce i-ar fi specific. Problemele sale, ca

¹ Universitatea Babeș-Bolyai, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca; maria.stefanescu@ubbcluj.ro.

² Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca; mirceaminica@gmail.com.

³ Afirmatia a fost făcută deja într-un amplu și temeinic studiu (Celac 2021) care își propune, printre alte scopuri, să investigheze aria de acoperire a conceptului coșerian de „terminologie”.

În cazul oricărei alte terminologii, sunt probleme de lingvistică istorică și de istorie pur și simplu, adică, în parte, probleme de semantică lingvistică și, în parte – și întâi de toate –, probleme de istorie a lucrurilor și a ideilor; a se examina cazul unor termeni cum ar fi *constituție*, *parlament*, *liberalism* etc., cuvinte romanice din punct de vedere material, dar al căror conținut ideologic – care determină folosirea lor în terminologia politică – provine în mare parte din Anglia (Coșeriu 1987: 18).

La fel stau lucrurile, credem, și cu lexicul religios asociat cultului ortodox (și cu vocabularul religios în general, firește). Semnificații celor mai mulți termeni creștini românești nu s-au format în limba română și nu reflectă raporturi între semnificații proprii acesteia; dimpotrivă, împrejurări religioase, istorice și culturale specifice au făcut să se precizeze înțelesurile cu care sunt folosiți termenii religioși în tot spațiul ortodox (cu unele particularități locale, dar care sunt și ele ale cultului, nu ale limbii), precum și raporturile semantice dintre aceștia. Astfel, nu în limba română semnificatul pentru *diacon* este „membru al clerului superior hirotont la/ pe prima treaptă a preoției”, iar pentru *diaconiță* „membră, în primele veacuri creștine, a clerului inferior, consacrată prin hirotesia și având anumite atribuții în practicile de cult”, după cum nu modalitatea de structurare a semnificațiilor specifice limbii române, ci canoanele Bisericii (Floca 1990: 520) îi deosebesc pe monahi (nehirotonti) atât de cler, cât și de laici, stabilind că aceștia reprezintă o stare de sine stătătoare.

După cum se știe, Coșeriu exclude terminologiile din preocupările lexematicii, afirmând că aceasta din urmă ar trebui să se ocupe, în mod legitim, doar de raporturile de semnificare (adică raporturile între semnificații limbii, stabiliți și organizați în/ de limba însăși), câtă vreme, pentru terminologii, cele care contează sunt raporturile de desemnare (raporturile între semne în integralitatea lor și realitatea extralingvistică) (Coșeriu 1992: 41). Pe de altă parte, Coșeriu admite că „în ceea ce se numește 'lexicul' unei limbi există ample secțiuni 'designative', unde singura 'structurare' posibilă este enumerarea și altele care sunt, desigur, structurate, însă nu din punctul de vedere al limbajului: [...] există un *lexic structurat*, lingvistic, și un *lexic 'nomenclator' și terminologic*” (Coșeriu 1966: 99⁴). Or, câtă vreme lexematica poate – și, în înțelegerea coșeriană, chiar trebuie – să își delimiteze obiectul de studiu, excluzând aceste „ample secțiuni designative”, practica lexicografică – adică domeniul pe care îl avem în

⁴ Traducerea citatului este preluată din Munteanu (2010: 70), unde se oferă o analiză detaliată și pertinentă a modului în care Coșeriu înțelege natura și funcția terminologiilor în raport cu limbajul general.

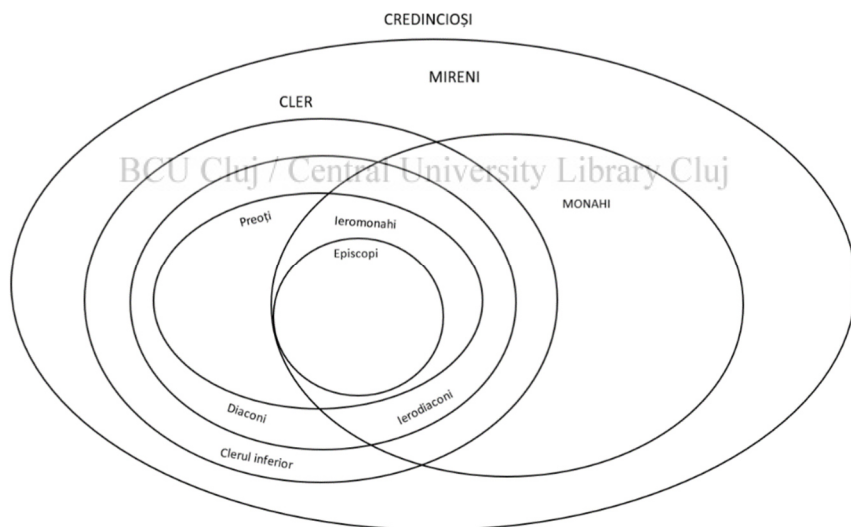
vedere în cercetarea de față – este constrânsă să acorde atenție acestor secțiuni pentru că, foarte adesea, porțiuni semnificative din vocabularul care în accepțiunea coșeriană ar fi numit terminologic își găsește de fapt locul în dicționarele generale de limbă. Este și cazul vocabularului religios asociat cultului ortodox, de care intenționăm să ne ocupăm în cele ce urmează.

În particular, vom încerca să arătăm că aparatul teoretic pe care îl elaborează Coșeriu pentru a pune bazele lexematicii (mai ales conceptele de *câmp lexical*, *arhilexem*, *trăsătură distinctivă*) poate fi utilizat pentru îmbunătățirea calității muncii lexicografice, nu doar în cazul în care se are în vedere lexicul structurat al unei limbi, ceea ce D. Moscal a probat deja convingător (2013), ci și atunci când preocuparea lexicografului este să definească adecvat terminologia (în cazul de față, religioasă). O privire atentă asupra vocabularului religios din limba română (ne vom referi aici doar la cel folosit în cultul ortodox) ne arată că și acesta este structurat semantic-funcțional, prin opoziții similare celor care alcătuiesc câmpurile lexicale, în câmpuri pe care le vom numi doar „semantice” (înțelegându-le însă ca analogice celor lexicale), chiar dacă trăsăturile distinctive pe baza cărora se conturează câmpurile respective nu sunt constituite în limba română, ci sunt stabilite „din exterior”, după criterii extra (și trans)-lingvistice. În acest scop, vom aduce câteva exemple de arhilexeme relevante, încercând să conturăm, din micro-câmpurile seriale ordinale/ relaționale poziționale (conform clasificării din Coșeriu 1975) specifice terminologiei religioase aplicate persoanelor un câmp general al acestei terminologii care se va dovedi, la o analiză mai atentă, unul pluridimensional și mai complex structurat decât o „simplă nomenclatură”.

Vom încerca să arătăm că, așa cum ne putem aștepta, nu doar în lexic, ci și în terminologii „se constată adesea interferențe între diferite câmpuri, cu arhilexeme ce există pentru fiecare câmp”, că un termen, la fel ca un lexem, „poate funcționa în mai multe câmpuri în același timp fără a exista diferență de nivel între aceste câmpuri” (Coșeriu 1992: 47), precum și relevanța acestor aspecte pentru practica lexicografică.

1. CÂMPUL SEMANTIC AL LUI *CREDINCIOS*: *CLER, MONAHI ȘI MIRENI/LAICI*

Extensiunea câmpului semantic al cuvântului *credincios* este specificată în chiar Statutul BOR⁵, articolul 1: „Biserica Ortodoxă Română este comunitatea creștinilor ortodocși, clerici, monahi și mireni, constituiți canonic în parohii și mănăstiri din eparhiile Patriarhiei Române”. Întrucât *cler* va face obiectul unor detalieri în restul contribuției de față, iar *monah* nu va fi acoperit de către aceasta, oferim mai întâi o reprezentare grafică a interferențelor din câmpul semantic al arhilexemului *credincios*, urmând ca în continuare să ne referim la tratamentul lexicografic pe care l-au primit, într-o serie de dicționare interbelice și postbelice, *mirean* și sinonimul său, *laic*, iar apoi *cler*, cu sub-câmpurile sale.

Pentru *mirean* (subst.) majoritatea lexicoanelor propun fie: „persoană/ credincios care nu face parte din cler” (Scriban, DL, DM, DLR, MDA, DEX – toate edițiile consultate, DEXI), fie „care nu e nici preot, nici călugăr(iță)” (CADE), unele dicționare explicitând și relațiile din interiorul câmpului, sub forma: „în opoziție cu cleric” (DL) sau „în opoziție cu preot sau călugăr, călugăriță” (DLR, MDA). De asemenea,

⁵ Disponibil pe site-ul Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române (<https://patriarhia.ro/statutul-pentru-organizarea-i-funcionarea-bisericii-ortodoxe-romAne-1400.html>).

aproape toate dicționarele (Scriban, CADE, DL, DLR, MDA, DEX – toate ed., DEXI) dau *laic* drept sinonim pentru *mirean*. Cu toate acestea, la cuvântul *laic* (subst./ adj. substantivat) se găsesc nu doar definițiile care ar fi de așteptat: „care nu e nici preot, nici călugăr” (Scriban, CADE) sau „(persoană) care nu face parte din cler, din tagma bisericească” (DLR, DEXI), ci și „care este din afara religiei și a tagmei bisericești” (DEX – toate ed.), respectiv „(persoană) care este din afara religiei și a clerului” (MDA). Or, în practica lexicografică se impune atenție ca și sinonimele unui termen dintr-un câmp semantic dat să fie definite corect, conform poziției, identice cu a cuvântului considerat principal, în câmpul respectiv. În realitate, *laicul/ mireanul* nu este deloc „din afara religiei”. Dimpotrivă, „mireni sau laicii sunt parte integrantă și constitutivă a Bisericii, care prin botez au devenit membrii ei, fiind îndreptățiți la a lua parte la tot ce privește viața bisericească” (Santi 2016: 184). Din punctul de vedere al structurării câmpului semantic, tocmai prin raportare la comunitatea credincioșilor se definesc mireni/ laicii drept non-clerici și non-călugări (cf. opoziția existentă deja în greacă *laikos-klerikos*). Cei „din afara religiei” nu sunt numiți *laici*, ci *necredincioși*, *atei* sau poate *agnostic*.

2. MICRO-CÂMPURILE SERIALE/ RELAȚIONALE ALE LUI CLER

Arhilexemul *cler* acoperă mai multe câmpuri relaționale care se intersectează parțial, acestea putând fi stabilite în funcție de diverse trăsături distinctive. Diferența între consacrarea prin hirotonie sau prin hirotesie separă sub-câmpurile *cler superior* și *cler inferior*. Pe baza criteriului (a dimensiunii semantice a) stării de viață se poate distinge între *clerul monahal* și cel *de mir*, cu subdiviziunile lor. Din perspectiva distincției între diversele poziții ierarhice și atribuții administrative ale membrilor, se structurează alte sub-câmpuri semantice. În cele ce urmează ne vom referi doar la primul (sub-)câmp, căruia tabelul de mai jos îi stabilește, parțial, componența:

CLER	
CLER INFERIOR	CLER SUPERIOR
ipodiacon / subdiacon	episcop
citeț / anagnost / lector	preot
cântăreț / psalt / cantor	diacon
etc.	

Niciunul dintre dicționarele generale de limbă pe care le-am consultat nu fac distincția, în definirea cuvântului *cler*, între clerul superior și cel inferior. Toate par să îl aibă tacit în vedere doar pe primul, iar cu referire la acesta multe definiții „păcătuiesc” fie prin exces, fie prin lipsă. Astfel, la *cler*, Scriban glosează: „corpul preoțesc și călugăresc”, iar CADE: „preoțime, toate persoanele bisericii: preoți, arhieriei, episcopi, călugări, etc.”. În realitate, după cum s-a precizat deja, în Biserica Ortodoxă doar călugării hirotoniți fac parte din cler, ceilalți reprezentând o a treia stare, diferită de cler și de laici. DA definește corect: „(în opoziție cu mireni, laicii, uneori cu poporul), Tagma slujitorilor consacrați ai bisericii (preoți, diaconi, arhieriei, călugări), corpul, colegiul, cinul preoțesc, fețele bisericesti ale unei țări sau ale unei confesiuni”, acoperind întregul câmp semantic al lui *cler* (și limitând incluziunea monahilor la „slujitorii consacrați”, adică la cei hirotoniți). În lexicoanele postbelice, definiția propusă de DL face carieră, fiind preluată aproape identic în DM, DEX (toate edițiile), MDA și DEXI: „totalitatea preoților unei biserici, unei eparhii sau unei țări; cinul preoțesc, preoțime”. Or, câtă vreme sintagma sinonimică *cinul preoțesc* acoperă, într-adevăr, sensul cuvântului *cler*, definiția însăși afirmă, eronat, că totalitatea preoților de pe o arie spațială tot mai largă ar reprezenta clerul. Cunoașterea mai clară a componenței (și a organizării) câmpului semantic ar fi evitat, e de presupus, atât greșeala menționată mai sus, cât și tratamentul neuniform aplicat elementelor câmpului (din cler(ul superior) fac parte și diaconii, și episcopii – iar în aceleași dicționare *diacon* chiar este definit ca membru al clerului).

2.1. Sub-câmpul *cler superior*

Trăsătura distinctivă și definitorie pentru clerul superior (= tagma preoțească) este consacrarea sacramentală, prin hirotonire, într-una din cele trei trepte ale preoției: diaconia, preoția, arhieria (Branște 2005: 337). Prin urmare, o defnire unitară a termenilor *diacon*, *preot*, *episcop* ar putea fi făcută tocmai prin indicarea raporturilor lor în interiorul câmpului semantic (serial/ relațional) pe care îl formează. În realitate, dicționarele pe care le-am consultat definesc cele trei cuvinte după criteriile eclectice. Astfel, majoritatea lexicoanelor glosează *episcop* drept „rang înalt în ierarhia bisericii creștine, imediat inferior mitropolitului sau arhiepiscopului” (DLR, DEX toate ed., MDA) sau „demnitar bisericesc care conduce o eparhie” (Șăineanu, Scriban, DL), adică prin raportare la un alt câmp semantic (= la un câmp descris de o altă dimensiune semantică), cel al funcționării (și funcțiilor) administrative. Firește, acest lucru nu este greșit în sine, însă ignorarea dimensiunii

„sacramental”, cu ceea ce implică ea pentru cele trei trepte ale preoției, poate să ducă la apariția unor erori de definire.

De pildă, sensul s p e c. din DLR pentru *preot* este: „(în biserica creștină) persoană din cler care oficiază serviciile religioase și îndeplinește toate formele cultului creștin” (definiția apare, în formă identică, în DL și MDA și cu același sens, dar formă ușor diferită, în CADE). În realitate, cel investit cu puterea sacramentală de a îndeplini *totalitatea* formelor cultului creștin este doar episcopul, acesta având „dreptul și puterea de a săvârși toate lucrările sfinte ale cultului, fără nicio excepție” (Braniște 2002: 81). Prin comparație, preotul și diaconul dețin doar o putere harică parțială. În particular, „preotul primind de la episcop hirotonia, poate săvârși în parohia sa toate slujbele și lucrările sfinte de cult, în afara acelor care sunt rezervate exclusiv episcopului” (Braniște 2001, s.v. *preoție*) – de exemplu, preotul hirotesește, dar nu poate hirotoni (Braniște 2002: 78, 81).

După cum era de așteptat, majoritatea dicționarelor consultate consemnează, pentru cuvântul *preot*, atât sensul general (descriind preotul din orice religie), cât și pe cel specific, format în creștinism (Șăineanu, CADE, DL, DLR, MDA). Acest din urmă sens este definit, implicit, din perspectiva dimensiunii „sacramentale”: preotul este membrul clerului care oficiază serviciile divine și îndeplinește lucrările de cult creștin. Dintre dicționarele consultate, doar CADE precizează și forma de consacrare, adică hirotonia, în virtutea căreia preotul își poate îndeplini rolul liturgic și de administrare a sacramentelor. Surprinde, însă, decizia DEX (ediția din 1998) de a defini cuvântul *preot* doar în înțelesul cel mai larg, fără nicio referire la sensul particular din creștinism: „slujitor al unui cult religios, investit cu dreptul de a oficia actele de cult”. DEX 2009 reformulează și amplifică definiția (în mod, credem, neinspirat: „(în majoritatea religiilor primitive sau superioare) persoană care oficiază cultul religios, fiind, în această postură, mijlocitor între om și divinitate și reprezentând pe semenii săi în sfera sacralului, fără a o perturba”), fără însă a face vreo referire la înțelesul din creștinism. DEX 2012 reproduce definiția din ediția din 2009. Or, chiar dacă o definiție lărgită ar putea să acopere sensul cu care cuvântul *preot* este folosit în context specific creștin, faptul că alți termeni aparținând câmpului semantic al lui *cler* (stabilit din perspectiva dimensiunii sacramentale) sunt definiți, chiar în DEX, prin referire nu la *preot* (mai precis, *preoțesc*) în general, ci la *preot/preoțesc* în înțeles strict creștin, ne face să credem că introducerea unui subsens la *preot*, care să gloseze

sensul din creștinism, ar fi fost opțiunea corectă din punct de vedere lexicografic⁶.

Astfel, *diacon* este definit în DEX 1998 ca „membru al clerului aflat pe prima treaptă a ierarhiei preoțești”, iar *preoțesc*: „care aparține preotului, referitor la preot”. Este însă, firește, vorba, aici, despre preotul creștin și nu despre preotul în general, pe care îl definește DEX 1998. Edițiile din 2009 și 2012 ale DEX revin asupra definiției, propunând varianta: „membru al clerului hirotonit în prima treaptă a ierarhiei bisericești”. Se obține, prin urmare, o formulare prin care *diacon* este definit fără a se face referire directă la *preot/preoțesc*. Nu suntem siguri, însă, că acest lucru reprezintă un avantaj din punct de vedere lexicografic. Poate ar fi fost mai bine ca redactorii dicționarului să fi avut în vedere câmpul semantic al cuvântului *cler* (în particular, subdiviziunile clerului superior) pentru definirea tuturor celor trei membri ai săi. Altfel, avem *diacon* definit prin raportare la ceilalți doi membri (*diaconul* este hirotonit pe „prima treaptă” a ierarhiei preoțești pentru că pe următoarele două sunt hirotoniți preotul și episcopul), însă *preot* e definit fără nicio raportare la înțelesul creștin, iar *episcop*, după cum s-a arătat mai sus, prin raportare la un alt câmp semantic, cel al funcțiilor administrative.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2.2. Sub-câmpul *cler inferior*

Dintre termenii acestui sub-câmp ne vom referi, cu titlu ilustrativ, doar la *citeț*. Trăsătura distinctivă în baza căreia se face diferența între clerul superior și cel inferior este, după cum am amintit deja, modalitatea de consacrare: hirotonie, în primul caz, hirotesie, în cel de al doilea. Nu este vorba, firește, de o distincție operată de limba română însăși, ci de una care derivă din modalitatea de constituire și funcționare a Bisericii, fapt pe care definițiile de dicționar, dacă aleg să aducă în discuție trăsătura distinctivă respectivă, trebuie să îl reflecte în mod adecvat. Este ceea ce și face DA, definind *citeț*, sensul 2, drept „(Bis.) Persoană din cler care, prin hirotesia arhierască, se ridică la treapta pregătitoare a statului ierarhic al preoției și prin aceasta se face demn de a putea face cetire din cărțile sfinte”. Redactorii MDA, însă, revin asupra definiției și propun: „(Bis) Persoană din cler care, prin hirotonisire, se face demn de a citi din cărțile sfinte”. Este greu de știut în baza căreia logici „hirotesia” din DA devine, eronat, „hirotonisire” în MDA. Este posibil ca redactorul să se fi

⁶ Aceasta cu atât mai mult cu cât drept sinonim pentru *preot* este dat, atât în DEX 1998, cât și în DEX 2009, cuvântul *popă*; or, este evident că *popă* îl poate înlocui pe *preot* doar în contextele în care este vorba despre preotul creștin.

ghidat după ultimul citat din cele menționate în DA (s.v. *citeț*), în care arhiepiscopul Atanasie, preluat după Iorga, spune: „L-am hirotonit pre leage și pe pravil[ă] citeț, ipodiaton, diacon... și preot”. Citatul în cauză reunește, de fapt, două trepte ale clerului inferior – citeț și ipodiaton – și două ale celui superior – diacon și preot – punându-le pe toate sub semnul hirotoniei (sau al hirotonisirii, dacă dorim să spunem așa), dar este de presupus că autorul său a dorit, pur și simplu, să atragă atenția asupra consacrării sacramentale mai importante – hirotonirea – nemaiamenționând și hirotesia, prin care candidatul accede la cele două trepte premergătoare preoției. Or, dacă ar fi avut o reprezentare clară a sub-câmpului semantic *cler inferior*, redactorul MDA ar fi știut să interpreteze corect citatul, evitând eroarea de definire.

Încheiem aceste scurte reflecții propunând concluzia că, și în cazul termenilor, la fel ca în cazul lexemelor, definiția de dicționar ar trebui să fie o descriere a poziției pe care o ocupă semnificatul cuvântului definit în interiorul câmpului căruia îi aparține. Astfel, dacă ne raportăm la structura clasică a definiției, genul proxim al termenului definit ar urma să fie câmpul lexical din care face parte, diferența specifică reprezentând-o sistemul de opoziții la care participă și care îi dau valoarea în interiorul acestuia. Beneficiile principale pe care munca lexicografică le-ar putea desprinde din valorificarea acestui tip de abordare ar fi, credem, o mai mare probabilitate de evitare a definițiilor eronate, mai puțin eclecticism în criteriile după care sunt formulate acestea și mai multă claritate în conținutul lor.

BIBLIOGRAFIE

Dicționare:

CADE = Candrea, I.-Aurel, Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi de I.-Aurel Candrea. Partea II: Dicționarul istoric și geografic universal de Gh. Adamescu. București, Editura Cartea Românească, 1926–1931.

DA = Pușcariu, Sextil (coordonator), *Dicționarul limbii române*. Tomul I. Partea I: A–B. București: Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C. București: Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: D – de. București: Universul, Întreprindere Industrială a Statului, 1949; [Fascicula II: *de–destina*; șpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: F–I. București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: J – lacustru. București: Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: *Ladă–lepăda*. București: Tipografia Ziarului

„Universul” S.A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: *Lepăda-lojniță*. București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1948.

DEX 1998 = Coteanu, Ion, Mareș, Lucreția (coordonatori), 1998, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a. București, Editura Univers Enciclopedic.

DEX 2009 = Coteanu, Ion, Mareș, Lucreția (coordonatori), 2009, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită. București, Editura Univers Enciclopedic Gold.

DEX 2012 = Coteanu, Ion, Mareș, Lucreția (coordonatori), 2012, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită. București, Editura Univers Enciclopedic Gold.

DEXI = Dima, Eugenia (coordonator), 2007, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău, Editura Arc.

DL = Macrea, Dimitrie, Petrovici, Emil (coordonatori), *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I-IV. Volumul I: A-C (1955); volumul al II-lea: D-L (1956); volumul al III-lea: M-R (1957); volumul al IV-lea: S-Z (1958). București, Editura Academiei Române.

DLR = Iordan, Iorgu, Graur, Alexandru, Coteanu, Ion (coordonatori), *Dicționarul limbii române. Serie nouă*. Din anul 2000, coordonatori: Marius Sala, Gheorghe Mihăilă. Tomul VI. Litera M: 1965-1968; Tomul VII. Partea 1. Litera N: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera O: 1969; Tomul VIII. Litera P: 1972-1984; Tomul IX. Litera R: 1975; Tomul X. Litera S: 1986-1994; Tomul XI. Partea 1. Litera Ș: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a și a 3-a. Litera T: 1982-1983; Tomul XII. Partea 1. Litera Ț: 1994; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera U: 2002; Tomul XIII. Partea 1, a 2-a și a 3-a. Litera V și literele W, X, Y: 1997-2005; Tomul XIV. Litera Z: 2000; Tomul I. Partea a 3-a. Litera D. D - *Deînmulțit*, 2006; Tomul I. Partea a 4-a. Litera D. *Deja - Deținere*. 2006; Tomul I. Partea a 5-a. Litera D. *Deținut - Discopotiriu*. 2007; Tomul I. Partea a 6-a. Litera D. *Discord-Dyke*. 2009; Tomul IV. Litera L. *L-Lherzolit*. 2008; Tomul V. Litera L. *Li-Luzulă*. 2008; Tomul I. Partea a 7-a. Litera E. *E-Erzaș*. 2009; Tomul I. Partea a 8-a. Litera E. *Es-Ezredeș*. 2010; Tomul III. Literele J, K, Q. 2010. București, Editura Academiei Române.

DM = Macrea, Dimitrie (coordonator), 1958, *Dicționarul limbii române moderne*. București, Editura Academiei Române.

MDA = Sala, Marius, Dănăilă, Ion (coordonatori), *Micul dicționar academic*. Vol. I-IV. Volumul I: A-C (2001); volumul al II-lea: D-H (2002); volumul al III-lea: I-Pr (2003); volumul al IV-lea: Pr-Z (2003). București, Editura Univers Enciclopedic.

Șăineanu = Șăineanu, Lazăr, 1930, *Dicționar universal al limbei române*, A opta edițiune. Revăzut și adăogit la ediția VI-a. Ortografia Academiei Române. [Craiova], Editura Scrisul Românesc.

Scriban = Scriban, August, 1939, *Dicționaru limbii românești. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Edițiunea întâia. Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”.

Referințe:

Braniște, Ene (pr. prof. dr.), Braniște, Ecaterina (2001), *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diecezană.

Braniște, Ene (pr. prof. dr.) (2005), *Liturgica specială pentru Facultățile de Teologie*, București, Editura Lumea Credinței.

Braniște, Ene (pr. prof. dr.) (2002), *Liturgica generală*, Galați, Editura Episcopiei Dunării de Jos.

Celac, Victor (2021), *Câteva considerații privind variația lingvistică la nivel lexical (limbă comună, limbaje specializate, terminologii)*, în „Studii și cercetări lingvistice”, LXXII, nr. 2, p. 217–249.

Coșeriu, Eugeniu (1992), *Structurile lexematice*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, Chișinău, nr. 6, p. 41–52.

Coșeriu, Eugeniu (1987), *Limbaj și politică*, în *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării* (2002). Editat de Ofelia Ichim și Florin-Teodor Olariu, Iași, Editura Trinitas, p. 17–40.

Coșeriu, Eugeniu (1975), *Vers une typologie des champs lexicaux*, în „Cahiers de lexicologie”, XXVII, p. 30–51.

Coseriu, Eugenio (1966), *Introducción al estudio estructural del léxico*, în *Principios de semántica estructural*, Madrid, Gredos, p. 87–142.

Floca, Ioan N. (1990), *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. 1, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Moscal, Dinu (2013), *Teoria câmpurilor lexicale. Cu aplicație la terminologia populară a formelor de relief pozitiv*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Munteanu, Cristinel (2010), *Problema terminologiei în concepția lingvistică a lui Eugenio Coșeriu*, în „Analele Universității ‘Dunărea de Jos’ din Galați”, fascicula XXIV, Lexic comun / lexic specializat, III (1), p. 66–76.

Santi, Cosmin (2016), *Îndatoririle și drepturile mirenilor în misiunea Bisericii azi*, în *Misiunea parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare*, editat de V. Stanciu, C. Sonea, vol. 1, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, p. 184–199.

**SOME REMARKS ON E. COSERIU'S STRUCTURAL SEMANTICS AND ITS
RELEVANCE FOR LEXICOGRAPHIC DEFINITIONS**

(Abstract)

The theoretical background of this paper is E. Coseriu's structural semantics, in particular his distinction: lexis (and lexical fields) vs. terminology. We intend to inquire into the possibility that terminologies also display complex semantic-functional structures, i.e. terminological fields, awareness of which could significantly contribute to better and more accurate lexicographic definitions.

Key words: structural semantics, lexical field, terminology, lexicography, religious vocabulary.

BCU Cluj / Central University Library Cluj